

Bush stariji: posljednji konzervativac američkog državnništva

Petar Popović

Umjerenost i suzdržanost karakteristične su za konzervativne državnike, neovisno o okolnostima. Bushu su okolnosti svakako bile povoljne, no on je pokazivao suzdržanost od pretjeranog trijumfalizma nakon Hladnoga rata. Međutim, ako je kriterij onaj koji sve više prevladava u kulturi mišljenja, a to je kriterij koji se zanosi veličinom i sadržajem stanovite doktrine, koji slavi društvene preobrazbe ostvarene za nečijega predsjedničkog mandata, onda se o Bushu zaista nema što puno reći. Čini se da će, što će vrijeme više odmicati, interes za Reagana, Clintona, Busha mlađeg i Obamu rasti, budući da se njihove ostavštine osjećaju kao izravne posljedice u rapidnim promjenama koje određuju suvremeni poredak. Bush će u tom smislu zasigurno još više tonuti u zaborav. Takva je, uglavnom, sudbina konzervativaca u "revolucionarnim" vremenima

Dana 30. studenog 2018. umro je George Herbert Walker Bush, 41. američki predsjednik (1989.-1993.), član Republikanske stranke i otac 43. predsjednika Georgea W. Busha. Njegov predsjednički mandat obilježen je završetkom Hladnoga rata i raspadom Sovjetskoga Saveza, te globalnom prevlašću liberalnoga kapitalističkog sustava. Predsjedavao je Sjedinjenim Državama kao jedinom preostalom svjetskom supersilom. Ipak, Bushevo se predsjedništvo ničime posebno ne ističe. Kao povijesna osoba je nezanimljiv, jer se zasluge za te epohalne promjene s početka devedesetih godina dvadesetoga stoljeća ionako pripisuju drugima: okončanju Hladnoga rata i raspadu Sovjetskoga Saveza najviše je pridonio njegov republikanski prethodnik Ronald Reagan; u izgradnji liberalnoga "Novog svjetskog poretka" (pojma kojega je sâm Bush skovao), najzaslužniji je njegov nasljednik, demokrat Bill Clinton. O kakvome je, dakle, predsjedniku bila riječ; kako ocijeniti njegovo političko naslijeđe? Najprije je potrebno istaknuti kako razlozi prividne irelevantnosti Busheve uloge u prijelomnome trenutku američke i svjetske povijesti proizlaze prvenstveno iz njegovoga političkog karaktera, pogleda na svijet i praktičnog pristupa.

Henry Kissinger je svojedobno pisao da državnik stupa na pozornicu povijesti kao "konzervativac" ili kao "revolucionar" (v. Kissinger, 1976: poglavlje XI: 1). Ova dva oprečna idealtipa nemaju veze s ideologijom, nego s karakterom. Konzervativac u političkom djelovanju teži anonimnosti, motivira ga osjećaj dužnosti i društvene odgovornosti. Revolucionara određuje njegova jaka individualna volja i motiv lojalnosti kao središnjeg elementa kohezije doktrinarno privržene mu grupe. Sudbinu

konzervativca i revolucionara u političkoj borbi velikim dijelom određuje tip poretka. Poredak po Kissingeru može biti "legitiman" ili "revolucionaran".¹ Ako je poredak legitiman, podrazumijeva se da postoji minimalni konsenzus između suprotstavljenih strana oko usuglašenih pravila i normi koje održavaju sustav. Ishod borbe u tom slučaju ne dovodi u pitanje sâm poredak. Nasuprot tomu, revolucionarni poredak je u biti negacija poretka; to je borba za uspostavljanje novih (revolucionarnih) načela kojima tek treba biti uspostavljen novi, "pravedniji" poredak.

**Konzervativac u političkom
djelovanju teži anonimnosti, motivira
ga osjećaj dužnosti i društvene
odgovornosti. Revolucionara
određuje njegova jaka individualna
volja i motiv lojalnosti kao središnjeg
elementa kohezije doktrinarno
privržene mu grupe**

Nema dvojbe da od osamdesetih godina dvadesetog stoljeća do današnjeg dana prevladava jedno permanentno revolucionarno stanje – okončanje Hladnoga rata do 1989. godine; uspon liberalnoga međunarodnog poretka devedesetih; trajno izvanredno stanje na Zapadu nakon terorističkoga napada na New York 11. rujna 2001. godine; te konačno slabljenje i urušavanje liberalnoga međunarodnog poretka, kako zbog globalne recesije 2008., tako i zbog pritiska "revolucionarnih" sila u usponu (Kine i Rusije). U samo četvrt stoljeća, međunarodni je poredak prošao kroz duboke strukturalne promjene od bipolarnoga, preko unipolarnog do multipolarnog.

U takvim uvjetima i u takvom međunarodnom okruženju, svaki je američki predsjednik posljednjih desetljeća u većoj ili manjoj mjeri bio revolucionaran; svaki je na stanovit način svojom doktrinom utjecao na američko društvo i mijenjao ga. Bush je ovdje iznimka. On je jedini konzervativac u bitnom smislu pojma; svojevrsna "anomalija" kako bi rekao Kissinger, jer ga kao konzervativca ne određuje vlastita volja nego dana situacija. Busheva konzervativna "veličina" je u tome što nije pokušavao mijenjati, nego održavati sustav. Ako je sustav neodrživ, onda promjena "mora biti proizvod reda, a ne volje; mora se oslanjati na univerzalnost zakona, a ne na slučajnosti konstelacije snaga" (Kissinger, 1976: poglavlje XI: 243).

Međutim, bitno razlikovanje konzervativca i revolucionara kategorijalna je podjela koja se, kako je već istaknuto, ne odnosi nužno na horizontalnu opreku lijevo-desno, nego i na vertikalnu oprečnost unutar ljevice i desnice. Ovakva šira perspektiva ključna za shvaćanje Busheve pozicije unutar Republikanske stranke, kojoj se bio priključio još 1963. godine. Hans Morgenthau je bio ukazao kako na konzervativnoj desnici treba razlikovati "romantičara" reakcije (drugim riječima, konzervativnog revolucionara) i pravog "konzervativca". Romantičar

praktički nastoji obnoviti slavnu prošlost i izgubljeno zlatno doba. Konzervativac nema takvih iluzija; svjestan je iracionalnih društvenih snaga kojima je okružen. Kako bi održao postojeći red, on s tim snagama mora surađivati, a ne im se suprotstavljati (v. Morgenthau, 1970: 127-128). Konzervativci kao Reagan, Bush mlađi, pa i današnji predsjednik Donald Trump u raznim su aspektima određeni stanovitom romantičarskom crtom u svojim političkim vizijama. Bush jedini nije imao viziju, nego ideju kontinuiteta.

Bush i Reagan

Bushev politički uspon počinje kada mu Reagan, tada republikanski kandidat za predsjedničke izbore 1980. godine, nudi mjesto potpredsjednika. Riječ je bila o nužnom kompromisu unutar podijeljene Republikanske stranke; svojevrsni brak iz interesa između "romantičara" i "konzervativca" (v. Mann, 2004: 168-170). Za razliku od Reaganove frakcije Nove desnice, koja je zazivala konzervativnu revoluciju u vidu vraćanja nacionalnim i duhovnim vrednotama, smanjivanja poreza i slabljenja federalne države, te zauzimanja za prosječnog Amerikanca, Busheva je frakcija predstavljala imućnom krilo stranke, takozvane "patricije" ili konzervativce iz "ladanjskog kluba" (*country club Republicans*), umjerenih stavova oko svjetonazorskih i eko-

**Nema dvojbe da od osamdesetih
godina dvadesetog stoljeća do
današnjeg dana prevladava jedno
permanentno revolucionarno
stanje – okončanje Hladnoga rata
do 1989. godine; uspon liberalnoga
međunarodnog poretka devedesetih;
trajno izvanredno stanje na Zapadu
nakon terorističkoga napada na
New York 11. rujna 2001. godine;
te konačno slabljenje i urušavanje
liberalnoga međunarodnog
poretka, kako zbog globalne
recesije 2008., tako i zbog pritiska
"revolucionarnih" sila u usponu (Kine
i Rusije)**

nomskih pitanja. Osam godina Reaganove ekonomske politike, poznatije kao reganomika (*Reaganomics*), ostavila je Bushu u naslijeđe utrostručeni javni dug s deficitom od bilijun i pol dolara. Iako je Reagan povratio Amerikancima samopouzdanje,

oživio poduzetnički duh, suzbio stagflaciju te potaknuo gospodarski rast, njegova je ekonomija, kako ju je Bush nazivao "vudu ekonomija", bila dugoročno neodrživa. Osjećaj dužnosti i socijalna osviještenost kod Busha, kao istinskog konzervativca, nadišla je njegovu ideološku lojalnost prema duboko ideologiziranoj Republikanskoj stranci.

Osjećaj dužnosti i socijalna osviještenost kod Busha, kao istinskog konzervativca, nadišla je njegovu ideološku lojalnost prema duboko ideologiziranoj Republikanskoj stranci

Budući da je konzervativcu poredak iznad ideologije, a društveni konsenzus iznad osobnog trijumfa, Bush raskida s naslijeđem svojega prethodnika krajem 1990. godine, kada će predložiti zakon o povećanju poreza, koji prolazi u Kongresu isključivo zahvaljujući većinskoj potpori demokrata. Busheva najava u predsjedničkoj kampanji da će on biti "predsjednik za obrazovanje" i "predsjednik za okoliš", najave su doktrinarnog skretanja koje iz današnje perspektive predstavljaju anatemu za Republikance. Krilo Nove desnice u Republikanskoj stranci opiralo se provođenju Busheve reforme obrazovnog sustava, koju je percipiralo kao heretičko jačanje državne kontrole i gušenje sloboda.

Ako je raskid s Reaganom na polju unutarnje politike bio drastičan, na polju vanjske politike bio je radikalan. Reaganova je hladnoratovska politika po svim kriterijima; po diskursu, doktrini i po praksi, bila revolucionarna. Tijekom svojeg prvog

Po realističkoj predodžbi, međunarodni poredak kao načelo mora nadilaziti svaku subjektivnu predodžbu koja, ako se poistovjeti s univerzalnim moralom, vodi u revolucionarnu politiku i društvenu katastrofu

mandata, Reagan će s moralnog stanovišta označiti Sovjetski Savez "carstvom zla" te gurnuti dva bloka u novu utrku u naoružanju; u drugom će mandatu steći povjerenje u novoga sovjetskog lidera Mihaila Gorbačova, te izraziti iskrenu težnju prema obostranom nuklearnom razoružanju. Za Busha, takva je idealistička politika u najmanju ruku predstavljala opasni avanturizam. Međutim, to što Bush nije blagonaklono gledao na podizanje hladnoratovskih tenzija i što nije "naivno" vjerovao

Gorbačovu, ne znači da je njegova politika bila jednostavno "umjerena". kako su je tada bili opisivali mediji. Umjerenost je ovdje odražavala konzervativizam *par excellence*, s motrištem ukalupljenim u tradiciji niksonovsko-kisindžerske pragmatične realpolitike. Po realističkoj predodžbi, međunarodni poredak kao načelo mora nadilaziti svaku subjektivnu predodžbu koja, ako se poistovjeti s univerzalnim moralom, vodi u revolucionarnu politiku i društvenu katastrofu. Stoga je Sovjetski Savez ravnopravni suparnik s kojim se treba nadmudrivati po ustaljenim pravilima tradicionalne hladnoratovske politike, a ne na temelju moralnih ocjena njegova zločinačkog oblika vlasti ili očajnog stanja ljudskih prava.

Novi poredak

U tom je smislu indikativan odnos Busheve administracije prema Istočnoj Europi, koju je već tada bio zahvatio val demokratskih promjena. U vrijeme kada se svjetski komunizam nezaustavljivo urušava, Bush će s Gorbačovom tražiti novu "jaltsku formulu", odnosno uravnoteživanje snaga na temelju obostranih jamstava: Moskva će se odreći "Brežnjevljeve doktrine" i neće vojno intervenirati, a Sjedinjene Države će zauzvrat priznati istočnoeuropski prostor kao rusku interesnu sferu.² U prilog tome da će Bush do samoga kraja poštivati zakone hladnoratovske geopolitike govori suzdržanost njegove administracije oko krize u Jugoslaviji i izostanak reakcije na srpski ekspanzionistički nacional-komunizam. Sjedinjene Države će biti jedna od posljednjih država međunarodne zajednice koja će "u paketu" priznati Sloveniju, Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu – četiri mjeseca nakon što se Sovjetski Savez raspao.

U pokušajima da uravnoteži tradicionalnu tenziju između dvije političke predodžbe svojstvene američkoj političkoj kulturi: američkoga univerzalnog poslanja i nacionalnog interesa, Bush je, svakako, po svom konzervativnom habitusu, naginjao potonjoj tendenciji. Njegov posthladnoratovski "Novi svjetski poredak"³ u bitnom smislu počiva na prilagodbi političke institucionalne kulture vestfalskog poretka načelima novonastalih okolnosti globalizacije. Sjedinjene Države odbijaju biti "svjetski policajac", zagovarajući sustav ravnopravnih suverenih država, nepovredivost granica i nemiješanje u unutarnje poslove drugih država, te poštujući općeprihvaćeni konsenzus međunarodnih normi i pravila. Rat tako shvaćenoga društva država šmitovskim je rječnikom rečeno "dvoboj" prostornih jedinica; sukob po opsegu i intenzitetu ograničen na ostvarenje neposrednoga političkog cilja. Vojne intervencije koje je Bush poveo protiv Paname (1989.) i Iraka (1991.) bile su efikasne, brze, s minimalnim gubicima i postignutim ciljem kažnjavanja odmetnute države. Ipak, iako je pristup bio konzervativan, načela posthladnoratovskoga međunarodnog poretka su bila revolucionarna; vojna intervencija u Panami prvi je slučaj od Korejskog rata 1950. da se Sjedinjene Države nisu vojno angažirale kako bi zaustavile širenje komunizma, nego kako bi srušile uzurpatorsku vlast Manuela Noriege i restaurirale demokraciju (v. Brown, 1994: 526-534).

Konzervativno motrište oblikovalo je i Bushevu međunarodnu trgovinsku politiku. U kontekstu kompleksne međuovisnosti i galopirajuće globalizacije, on je nastojao prilagoditi

raison d'état sve moćnijoj autonomnoj sferi privatnoga transnacionalnog kapitala. Potpisivanje Sjevernoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini (*North American Free Trade Agreement*, NAFTA) 1992. godine, koji je uključivao Sjedinjene Države, Meksiko i Kanadu, u biti je Busheva geoekonomska strategija suprotstavljanja trgovinskoj snazi Japana i Europske ekonomske zajednice. Po potpisivanju sporazuma, Bush će izjaviti: "Hladni rat je gotov. Danas je Sjedinjenim Državama glavni izazov konkurentnost na globalnom tržištu koje se rapidno razvija" (Bush, 1992: 1421).

Ipak, koliko god da Bush kao konzervativac u svome djelovanju danas ne pobuđuje prijepore kao ostali predsjednici posthladnoratovskoga doba, njegov je mandat obilježen nizom sumnjivih postupaka, koji uključuju političko nepoštenje i uzurpaciju vlasti. Postoje opravdane indicije da je Bush svoje konzervativne "vrline" često stavljao u službu svojih privatnih interesa. Primjerice, čini se da je vojnu intervenciju u Panami pokrenuo isključivo kako bi se riješio Noriega, čovjeka koji mu je potencijalno mogao ugroziti predsjedničke ambicije. Noriega je bio suradnik CIA-e od 1976. godine, dakle u vrijeme dok je na čelu te službe bio upravo Bush. Gotovo je nezamislivo da su Noriege inkriminirajuće radnje: krijumčarenje droge, pranje novca i ubojstva, mogla proći nezamijećeno (ako ne i u koordinaciji sa CIA-om). Noriega će sâm priznati da ga je 1983. tada potpredsjednik Bush osobno angažirao oko potpore ilegalnim operacijama kontraša u Nikaragvi.⁴ Bush se nikada nije izjasnio o svojoj ulozi u takozvanoj aferi Iran-Contra, te je odbio surađivati s posebnim istražiteljem Lawrencom Walshom, koji će ga kasnije optužiti za "opstruiranje istrage" i "zataškavanje" (v. Hasan, 2018).

Intervencija u Iraku

Najprjeporniji Bushev potez u čitavome njegovom mandatu svakako je pokretanje vojne intervencije protiv Iraka. Koliko hvaljena toliko i osporavana, ova je intervencija zaista bila kombinacija Bushevih privatnih i američkih strateških interesa, te opravdanja na temelju univerzalnih načela na kojima se gradio "Novi svjetski poredak". Uzrok je bila odluka iračkog vođe Sadama Huseina da okupira Kuvajt isključivo kako bi obustavio

Najprjeporniji Bushev potez u čitavome njegovom mandatu svakako je pokretanje vojne intervencije protiv Iraka

kuvajtsku hiperprodukciju nafte koja je na svjetskom tržištu rušila cijene. Okupacijom bi se obustavila hiperprodukcija i podigla cijena barela, čime bi Husein ostvario dobit, otplatio dugove i obnovio državu razorenu osmogodišnjim ratom s Iranom. Za petrodinastiju Bush i njihovu naftnu kompaniju Zapata,⁵ rast cijena također je bio poželjan. Od početka iračko-kuvajtske krize, Bush se grčevito opirao Kongresu koji je osudio Huseinove zločine počinjene nad Kurdima tijekom Iransko-iračkoga rata, te je od Bijele kuće zahtijevao poduzimanje oštrih

broj 36 - prosinac 2018.

mjera protiv Iraka. Kako bi ušutkao Kongres, Bush će početkom 1990. potpisati uredbu po kojoj je obustava izdavanja zajmova Iraku protivna američkim nacionalnim interesima. Preko svoje veleposlanice u Iraku April Gaspie, poručit će Huseinu da je

U prilog tome da će Bush do samoga kraja poštivati zakone hladnoratovske geopolitike govori suzdržanost njegove administracije oko krize u Jugoslaviji i izostanak reakcije na srpski ekspanzionistički nacional-komunizam. Sjedinjene Države će biti jedna od posljednjih država međunarodne zajednice koja će "u paketu" priznati Sloveniju, Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu – četiri mjeseca nakon što se Sovjetski Savez raspao

"sukob s Kuvajtom unutarnje arapsko pitanje" u koje se Sjedinjene Države neće miješati. Dobivši zeleno svjetlo za vojnu invaziju, Husein će okupirati Kuvajt u kolovozu 1990. godine, a te jeseni američke naftne kompanije, uključujući i Bushevu, ostvaruju spektakularne dobiti (Rothbard, 2013).

Tek kada se pojavila prijetnja mogućega iračkog napada na Saudijsku Arabiju, čime bi Husein pod svoju kontrolu stavio gotovo polovicu svjetske proizvodnje nafte, Bush će pokrenuti vojnu intervenciju. Prvi zaljevski rat, naknadno opravdavan osudom "nedopustive agresije na Kuvajt", otpočeka je bio preventivna akcija kako bi se zaštitila Saudijska Arabija. Dokaz tomu je Busheva *Nacionalno-sigurnosna direktiva*, sastavljena neposredno nakon iračke invazije Kuvajta, koja naglašava kako je raspoređivanje američke vojske u Perzijskom zaljevu isključivo u svrhu obrane Saudijske Arabije, a ne radi izbacivanja iračkih snaga iz Kuvajta (v. Bush, 1990: 1216-1223).

Naslijeđe

Ipak, moraliziranje o nečijim političkim motivima izvan je okvira zadatka ocjenjivanja uspješnosti ili neuspješnosti stanovite politike u širem povijesnom kontekstu. Takav je pristup bespredmetan jer se u konačnici svodi na ideološko zagovaranje, odnosno osporavanje konačnoga političkog rezultata. A upravo je to slučaj s Bushom, nakon čije su smrti američke političke elite i *mainstream* mediji, neovisno o ideološkom opredjeljenju, dali veoma pozitivne ocjene, gotovo hvalospjeve njegovu liku i djelu. Konzervativac koji se u posljednjih trideset

godina najmanje isticao od svih predsjednika i koji nije uspio izboriti niti drugi mandat, izgleda da je igrom sudbine na trenutak poslužio kao ikona nacionalnog jedinstva. Izostao je bilo kakav objektivni i kritički osvrt, a što se može objasniti isključivo u kontekstu sadašnje političke krize u Americi. "Duboka država", koja se s aktualnim predsjednikom Trumpom obračunava svim raspoloživim sredstvima (medijima, političkim elitama,

Jedino po čemu se Trump i pokojni Bush bitno razlikuju jest činjenica što Trump do sada nije pokrenuo niti jedan rat, bilo zbog nacionalnog, bilo zbog privatnog interesa

državnim institucijama itd.), na svoj je način javno odala počast jednom od republikanskih velikana, kako bi isticanjem njegovih konzervativnih vrijednosti, aristokratskih manira i političke mudrosti, na neizravni način osudila Trumpov "parohijalni tribalizam" i "primitivizam". Sami mediji su pisali da je održavanje komemoracije za Busha poslužilo kao svojevrsna osuda sadašnje administracije (na pr., v. Jaffe, 2018).

Doduše, na toj razini prosuđivanja Busheve ostavštine neke bitne podudarnosti se zanemaruju, što samo dodatno potvrđuje da je ovakav pristup politiziranja nečije ostavštine bespredmetan. Primjerice, Trumpa se optužuje za rasizam, dok je Bushev "rat protiv droge" specifično ciljao afroameričku populaciju. Potrošene su milijarde na izgradnju zatvorskih kompleksa u kojima su završili milijuni Afroamerikanaca, a da pritom

Ako je kriterij dobrog državljanstva onaj kako ga je iznio Kissinger: da državničku veličinu ne određuje ono što državnik ostvari za života, nego ciljevi koje si postavi sukladno prepoznavanju nametnutih mu ograničenja povijesti i etike, onda je Bush svakako bio uspješan državnik

nije bilo nikakvoga napretka u suzbijanju trgovine drogom i općeg smanjivanja ovisnosti. Nadalje, Trumpa se optužuje da zanemaruje ljudska prava i slobode kada je odbio osuditi Saudijsku Arabiju zbog organiziranja ubojstva njenog disidenta Kašogija; Busheva prvobitna reakcija na kinesko krvavo gušenje prosvjeda pekinških studenata na trgu Tiananmen 1989. godine ni po čemu se bitnome nije razlikovala od Trumpove reakcije: opravdanje za nedjelovanje se našlo u ekonomskim razlozima.

Trumpa se optužuje da ne poštuje državne institucije time što odbija suradnju s posebnim istražiteljem Robertom Muellerom oko istrage navodnoga dosluha između ključnih ljudi Trumpove predsjedničke kampanje i Rusije; Bush, kako je već ranije napomenuto, ne samo da je odbijao surađivati u istrazi oko skandala Iran-Contra, već je i prikivao dokaze te opstruirao istragu. Ustvari, jedino po čemu se Trump i pokojni Bush bitno razlikuju jest činjenica što Trump do sada nije pokrenuo niti jedan rat, bilo zbog nacionalnog, bilo zbog privatnog interesa.

Zaključak

Kako bi se valjano ocijenila nečija ostavština, potrebno ju je sagledati u širem povijesnom kontekstu, a u tom se slučaju nameće pitanje kriterija. Ako je kriterij dobrog državljanstva onaj kako ga je iznio Kissinger: da državničku veličinu ne određuje ono što državnik ostvari za života, nego ciljevi koje si postavi sukladno prepoznavanju nametnutih mu ograničenja povijesti i etike, onda je Bush svakako bio uspješan državnik. Umjerenost i suzdržanost karakteristične su za konzervativne državnike, neovisno o okolnostima. Bushu su okolnosti svakako bile povoljne, no on je pokazivao suzdržanost od pretjeranog trijumfalizma nakon Hladnoga rata. Međutim, ako je kriterij onaj koji sve više prevladava u kulturi mišljenja, a to je kriterij koji se zanositi veličinom i sadržajem stanovite doktrine, koji slavi društvene preobrazbe ostvarene za nečijega predsjedničkog mandata, onda se o Bushu zaista nema što puno reći. Čini se da će, što će vrijeme više odmicati, interes za Reagana, Clintona, Busha mlađeg i Obamu rasti, budući da se njihove ostavštine osjećaju kao izravne posljedice u rapidnim promjenama koje određuju suvremeni poredak. Bush će u tom smislu zasigurno još više tonuti u zaborav. Takva je, uglavnom, sudbina konzervativaca u "revolucionarnim" vremenima.

Bilješke

- 1 U široj uporabi su drugi nazivi; za "legitimni poredak" se kaže *status quo*, a za "revolucionarni" *revizionistički*.
- 2 Ovdje je riječ o takozvanom "Bakerovom obećanju". James Baker III. bio je Bushev ministar vanjskih poslova koji je tijekom sastanka na vrhu u Moskvi 9. veljače 1990. čak tri puta "obećao" Gorbačovu da se NATO neće širiti na područje Istočne Europe.
- 3 O konceptu novoga svjetskog poretka prvi se puta raspravljalo tijekom sastanka na vrhu između Busha i Gorbačova na Malti krajem 1989. godine (v. Bush i Scowcroft, 1998: 163-167). Bush prvi puta spominje "Novi svjetski poredak" u svojem obraćanju Kongresu u ožujku 1991. kako bi opravdao invaziju na Irak.
- 4 Kontraši su bili gerilska skupina koja se u Nikaragvi borila protiv prosovjetske sandinističke vlade. Kako bi poduprli kontraše, Reagan i CIA su ilegalno prodavali oružje svojem službenom "neprijatelju" Iranu, te tako u tajnosti financirali kontraše. Krajem 1986. godine operacija Iran-Contra izbit će u javnost i izazvati skandal koji će ozbiljno ugroziti Reagana te narušiti ugled CIA-e.
- 5 Korporacija Zapata, kasnije pod nazivom Harbinger grupa, a danas HRG grupa.

Literatura

- Brown, Seyom (1994) *The Faces of Power*. New York: Columbia University Press.
- Bush, George H. W. (1990) *Weekly Compilation of Presidential Documents* 26 (32): 1421-1424.
- Bush, George H. W. (1992) *Weekly Compilation of Presidential Documents* 28 (33): 1421-1424.
- Bush, George H. W. i Scowcroft, Brent (1998) *A World Transformed*. New York: Alfred A. Knopf.
- Hasan, Mehdi (2018) *The Ignored Legacy of G. H. W. Bush: War Crimes, Racism, and Obstruction of Justice*. <https://theintercept.com/2018/12/01/the-ignored-legacy-of-george-h-w-bush-war-crimes-racism-and-obstruction-of-justice/> Pristupljeno 20. prosinca 2018.
- Jaffe, Greg (2018) "Honorable, gracious and decent": In death, Bush becomes a yardstick for President Trump. <https://www.msn.com/en-ae/news/world/%E2%80%98honorable-gracious-and-decent%E2%80%99-in-death-bush-becomes-a-yardstick-for-president-trump/ar-BBQp0sz?li=BBIHV3> Pristupljeno 20. prosinca 2018.
- Kissinger, Henry A. (1976) *Obnovljeni svijet*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Mann, James (2004) *Rise of the Vulcans*. New York: Viking Penguin.
- Morgenthau, Hans J. (1970) *Truth and Power*. New York: Praeger Publishers Inc.
- Rothbard, Murray N. (2013) *Fighting for Oil?* <https://mises.org/library/fighting-oil> Pristupljeno 20. prosinca 2018. ■